

ДА ПЫТАННЯ АБ УДЗЕЛЕ Ё ПАЛІТЫЧНАЙ БАРАЦЬБЕ
ПРАЦОЎНЫХ БЕЛАРУСІ ПАД ЧАС
ЛЮТАЎСКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ 1917 Г.

Фамін В.М.
прафесар

г. Мінск, БДПУ,

Лютаўская рэвалюцыя 1917 г. у Расіі, як лічаць многія гісторыкі, аказалася нечаканай не толькі для царскай улады, але і расійскага грамадства. І таму ўжо сама нечаканасць абумовіла рэзкі ўсплёск грамадскай актыўнасці самых шырокіх слаёў насельніцтва. Але існуюць і іншыя тлумачэнні гэтай з’явы, якія ў савецкай гістарыяграфіі падаваліся як аб’ектыўны і непазбежны працэс змены фармацый у паступальным руху грамадства да яго вышэйшай стадыі – камунізму.

Па гісторыі Лютаўскай рэвалюцыі за гады савецкай улады выйшла грамадная колькасць навуковых прац. Вывучыць іх усе практычна немагчыма, ды ў гэтым і няма патрэбы. Для таго, каб высветліць сутнасць навуковай канцэпцыі савецкай гістарыяграфіі гэтай рэвалюцыі, дастаткова пазнаёміцца з працамі такіх вучоных, як І. І. Мінц, Я. Дз. Чарменскі, В. І. Старцаў, В. І. Салаў, У. В. Шэлахаеў і некаторых іншых. Пры чым вяршыняй дасягненняў савецкай гістарыяграфіі ў распрацоўцы гэтай праблемы лічылася фундаментальная праца І. І. Мінца [1]. На 784 старонках кнігі аўтар імкнуўся ахапіць амаль што ўсе пытанні, якія тычыліся рэвалюцыі.

У якасці галоўнай сілы грамадскага руху напярэдадні і пад час рэвалюцыі тут з цвёрдай упэўненасцю падаецца пралетарыят. У прыватнасці, ён піша: “Кастрычніцкія стачкі 1916 г. асабліва яскрава паказалі, што пралетарскі рух з’яўляецца галоўнай рухаючай сілай усяго грамадскага развіцця... Пад кіраўніцтвам партыі пралетарыят разгарнуў свае рэвалюцыйныя сілы... Пралетарыят Расіі ўшчыльную падышоў да рэвалюцыі” [1, с. 329]. Гэта ж самае сцвярджае і Я. Дз. Чарменскі: “Буржуазныя гісторыкі адмаўляюць гегемонію пралетарыяту ў Лютаўскай рэвалюцыі, спрабуюць падаць яе ў выглядзе “стыхійнага выбуху натоўпу... У сапраўднасці масавыя палітычныя забастоўкі, якія ўспыхнулі 23 лютага, піцёрскіх рабочых былі падрыхтаваны ўсёй папярэдняй дзейнасцю бальшавіцкай партыі... Кіраўніцтва свядомых і загартаваных у класавых бітвах рабочых, якіх выхавала партыя Леніна, забяспечыла як поспех паўстання ў Петраградзе, так і гегемонію пралетарскага авангарда ў далейшым развіцці рэвалюцыі” [2, с. 113].

Гэтую ж канцэпцыю гегемоніі пралетарыяту ў Лютаўскай рэвалюцыі праводзіць і В. І. Старцаў, калі прысвячае сваю працу раскрыццю ролі ў ёй пралетарскіх рэвалюцыянераў на чале з У. І. Леніным [3]. Аўтар прызнае наяўнасць элементу стыхійнасці падзей, асабліва ў першыя дні рэвалюцыі. У

той жа час ён катэгарычна абвяргае “канструкцыю“ буржуазных гісторыкаў, якія “асноўваюцца на спробе падаць Лютаўскую рэвалюцыю выключна як стыхійны выбух, які не прадбачылі ні цар, ні буржуазныя лідэры, ні рэвалюцыйныя партыі” [3, с. 9].

Увогуле, для савецкіх гісторыкаў галоўным з’яўляўся паказ кіруючай ролі бальшавіцкай партыі ў падрыхтоўцы і правядзенні Лютаўскай рэвалюцыі ў 1917 г. Пры гэтым гістарычнае значэнне рэвалюцыі бачылася імі не ў тым, што ў выніку яе перамогі Расія ўпершыню ў сваёй шматвякавой гісторыі стала дэмакратычнай краінай, а ў тым, што яна адчыніла шлях да сацыялістычнай рэвалюцыі. Лічы – для захопу ўлады ў краіне бальшавікамі. Таму і вялася размова аб рэвалюцыйнасці шырокіх працоўных мас пры вядучай ролі пралетарыяту і яго авангарда – партыі бальшавікоў ужо пад час Лютаўскай рэвалюцыі.

І толькі пасля страты камуністычнай партыяй улады, якую яна захапіла ў кастрычніку 1917 г., і распаду СССР стала магчымым разгледзець гэтую праблему з пазіцыяй аб’ектыўнасці і непрадузятасці. Сярод прац такога кшталту асаблівай увагі заслугоўвае манаграфія В. П. Булдакава [4]. Ён піша: “Даследчыкі, якія былі заварожаны антыбуржуазнасцю рабочых у 1917 г., забываюцца, што ў яе аснове ляжаў сацыяльны негатывізм, які сведчыў зусім не аб спеласці перакананняў, а аб нечым супрацьлеглым ... Несумненна, у рабочым асяроддзі ішоў моцны самаідэнтыфікацыйны працэс. Ён не мог адбіцца на бліжэйшым сацыяльным акружэнні. Ролю гегемона навязвалі пралетарыяту, з аднаго боку, пэўнага манеру сацыялістычныя партыі, з другога – пераймальна дзеючыя абывацельскія слаі” [4, с. 83–84].

В. П. Булдакаў падверг знішчальнай крытыцы савецкую гістарыяграфію за укараненне ў ёй рэвалюцыйных міфаў. Галоўны з іх – гэта прызнанне ў гісторыі ўвогуле і рэвалюцыі, – у прыватнасці, першынства накіроўваючага зверху пачатку, а не самастойнага руху мас.

“Так, у прыватнасці, адбылося з апісаннем паводзін у рэвалюцыі салдацкіх мас, у выніку чаго расхлістаныя шкурнікі, хуліганы, а то і марадзёры ператвараліся ў “свядомых” прыхільнікаў бальшавікоў і праваднікоў рабоча-сялянскага саюза” [4, с. 301]. Выразна на гэты конт выказаўся і Рычард Пайпс: “Калі паставіць задачу вызначыць канкрэтную дату пачатку Лютаўскай рэвалюцыі, дык такой датай можна лічыць 27 лютага (12 сакавіка), калі рабочыя дэманстрацыі ператварыліся ў салдацкі бунт ... і царскія ўлады згубілі кантроль над сталіцай ... Хуткасьць, з якой бунт распаўсюдзіўся па Петраградскаму гарнізону 27 лютага, нельга патлумачыць толькі крайнім незадавальненнем, якое было назапашана ў салдат ... Гэта быў ... тыповы рускі бунт з моцным анархісцкім адценнем” [5, с. 312 – 313].

Аб тым, што палітычная свядомасць народных мас пад час Лютаўскай (таксама, як і Кастрычніцкай) рэвалюцыі 1917 г. мела абмежаваны характар, а яе рухаючым пачаткам з’яўлялася народная стыхія, сведчаць і тагачасныя падзеі ў Беларусі. Гэта асабліва выявілася ў праграмных дакументах палітычных партый і арганізацый, створаных на тэрыторыі Беларусі.

Усяго тут у 1917–1918 гг. узнікла ці працягвала дзейнічаць звыш 10 палітычных партый. Сярод іх: Беларуская народная партыя (БНП), Беларуская партыя аўтанамістаў, Беларуская партыя народных сацыялістаў, Беларуская сацыял-дэмакратычная рабочая партыя, Беларуская сацыялістычная грамада (БСГ), Беларуская хрысціянская дэмакратыя (БХД) і інш. Дзейнічалі арганізацыі Усеагульнага яўрэйскага саюза (БУНД), Сіяністка-сацыялістычнай рабочай партыі, Працоўнай рабочай партыі цэйрэцыён, Сацыялістычнай яўрэйскай рабочай партыі (СЕРП), Сеймаўцы і інш. У той жа час функцыяніравалі мясцовыя арганізацыі шэрагу агульнарасійскіх палітычных партый: РСДРП, Канстытуцыйна-дэмакратычнай партыі, Сацыялістаў-рэвалюцыянераў.

Як вядома, галоўным вынікам Лютаўскай рэвалюцыі стала звяржэнне царскай самадзяржаўнай улады ў Расіі, якая і без таго ўжо з часоў рэвалюцыі 1905–1907 гг. мела пэўныя абмежаванасці і паступова рухалася ў напрамку пераўтварэння ў канстытуцыйную манархію. Сацыялістаў гэта не задавальняла, таму што праз звяржэнне царызму яны спадзяваліся адчыніць дзверы да сацыялістычнай рэвалюцыі. Лібералаў жа не задавальнялі надта павольныя тэмпы пераўтварэння палітычнай сістэмы краіны ў канстытуцыйную дзяржаву. Само па сабе складанае становішча ў краіне рэзка абвастралася ў сувязі з Першай сусветнай вайной, неспрыяльныя наступствы якой ляглі вялікім цяжарам на плечы народа. Гэта мала спрыяла яго палітычнаму прасвятленню і ў той жа час прывяло да масавай стыхійнай незадаволенасці становішчам, якое склалася ў краіне. Палітычныя партыі, асабліва сацыялістычнага кірунку, імкнуліся выкарыстаць гэта, каб захапіць уладу ў краіне. Таму іх цікавіла ў першую чаргу не палітычнае прасвятленне шырокіх народных мас у барацьбе за дэмакратычныя пераўтварэнні ў краіне, а распальванне ў іх злосці і нянавісці да існуючай улады і класавай варожасці. І тым не менш, такія памкненні, уласцівыя агульнарасійскім сацыялістычным партыям, шмат у чым не падзяляліся палітычнымі партыямі гэтага кірунку ў Беларусі.

Найбольш уплывовай тут была Беларуская сацыялістычная грамада (БСГ). Утвораная зімой 1902–1903 гг. спачатку пад назвай Беларуская рэвалюцыйная партыя (БРП), а ў снежні 1903 г. была перайменавана ў БСГ. Яна цесна ўзаемадзейнічала з сацыялістычнымі партыямі Польшчы, Літвы, Латвіі, Расійскай партыяй сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Канчатковай мэтай партыі, якая вызначалася яе праграмай, з’яўлялася стварэнне сацыялістычнага грамадства. Пры гэтым асабліва падкрэслівалася, што здзейсніць палітычныя і сацыяльныя пераўтварэнні магчыма толькі на Устаноўчым сейме, які павінен быць скліканы ў Вільне на падставе ўсеагульнага, роўнага, тайнага і прамога выбарчага права ад усяго насельніцтва Беларускага краю [6, с. 147].

У сувязі з гэтым ужо ў 1907 г. нелегальная дзейнасць партыі была спынена, а яе лідэры займаліся выключна выданнем газеты “Наша ніва”, якая стала галоўнай трыбунай, ідыёлагам і арганізатарам беларускага нацыянальна-культурнага руху. Аднавілася дзейнасць БСГ пасля Лютаўскай

рэвалюцыі на тэрыторыі Беларусі, якая не была акупіравана германскім войскам. У сакавіку 1917 г. у Мінску адбылася канферэнцыя БСГ, якая падтрымала Часовы ўрад, выставіла патрабаванне аўтаноміі Беларусі ў складзе федэратыўнай Расійскай рэспублікі, вызначыла напрамкі сацыяльных пераўтварэнняў і інш. Канферэнцыя БСГ, якая адбылася ў чэрвені 1917 г. у Петраградзе, віншавала першы Усерасійскі з'езд Саветаў рабочых і салдацкіх дэпутатаў, разглядаючы яго як першы крок да склікання Устаноўчага сходу [7, с. 63].

Такім чынам, захоўваючы прыхільнасць да сацыялістычных ідэалаў на працягу ўсяго перыяду існавання, БСГ імкнулася да аб'яднання шырокіх слаёў насельніцтва Беларусі з мэтай дасягнення сацыяльна-эканамічных і палітычных пераўтварэнняў, не прыбегаючы да насілля і распальвання класавай варожасці, як гэта рабілі РСДРП, эсэры і інш. расійскія партыі. Менавіта па гэтай жа структурыванні палітычных партый яна аднесена расійскімі гісторыкамі да неанародніцкіх партый [6, с. 460].

Усе беларускія партыі сацыял-дэмакратычнага кірунку (БСДРП, БСДП, БПСФ, БПСР) узніклі пасля Лютаўскай рэвалюцыі на працягу 1917–1918 гг. у асноўным на базе БСГ. У іх праграмных дакументах прадугледжваліся сацыяльныя пераўтварэнні ў інтарэсах шырокіх працоўных мас, вырашэнне беларускага нацыянальна-дзяржаўнага пытання, развіццё нацыянальнай культуры. Узнікненне беларускіх нацыянальных партый пасля перамогі Лютаўскай рэвалюцыі на неакупіраванай тэрыторыі Беларусі выклікалася ў першую чаргу тым, што агульнарасійскія палітычныя партыі ў сваёй большасці прытрымліваліся праімперскіх пазіцый і па нацыянальнаму пытанню ў краіне, як і Часовы ўрад. А гэта азначала, што беларускія нацыянальныя партыі, нягледзячы на наяўнасць шырокіх дэмакратычных і палітычных свабод, якія мелі месца ў краіне пасля перамогі Лютаўскай рэвалюцыі, дзейнічалі ў вельмі складаных умовах. Іх работа па аб'яднанню шырокіх народных мас вакол жыццёва важнай нацыянальна-дзяржаўнай ідэі, фарміравання нацыянальнага адзінства натыкалася на непаразуменне, інертнасць, а то і нязгоду Часовага ўрада і вядучых агульнарасійскіх палітычных партый і іх мясцовых арганізацый.

Аднак, пры ўсіх цяжкасцях ажыццяўлення сацыяльных пераўтварэнняў, барацьбы за нацыянальна-культурнае адраджэнне і беларускую дзяржаўнасць, большасць партый сацыялістычнай арыентацыі ў Беларусі адхілялі радыкальныя метады барацьбы за пераўтварэнне грамадства на падставе распальвання класавай варожасці. На першае месца яны выстаўлялі вырашэнне нацыянальна-дзяржаўнага пытання, дабіваючыся пры гэтым актыўнай падтрымкі звонку. Гэта таму, што сацыяльную базу гэтых партый у асноўным складаў вельмі тонкі слой інтэлігенцыі, народ жа па-ранейшаму заставаўся толькі аб'ектам дапасавання вонкавых для яго ідэалаў.

Гэта азначае, што беларускія палітычныя партыі першапачаткова звязвалі сваю дзейнасць з магчымасцю, ці непазбежнасцю стыхійнага руху народных мас супраць улады, што і павінна было забяспечыць дасягненне іх праграмных мэтай. Так што кола замкнулася. Нават калі б большавікі і іншыя

партыі і рыхтавалі Лютаўскую рэвалюцыю, яе лёс непазбежна павінна была вырашыць народная стыхія. Гэтым не толькі пацвярджалася адметнасць расійскай гісторыі, але і таго часу, у якім адбывалася рэвалюцыя.

Адной з асаблівасцей беларускіх нацыянальных партый сацыялістычнай арыентацыі з'яўлялася тое, што яны ўзніклі ў краі з панаваўшым аграрным сектарам у эканоміцы і пераважна сялянскім насельніцтвам. На 1.01.1914г. у 5-ці Паўночна-заходніх губернях у гарадах пражывала толькі 13,3 % насельніцтва [8, с. 18–19]. Да таго ж беларусы ў іх складзе былі ў абсалютнай меншасці. Таму народніцкі ўхіл большасці праграм гэтых партый цалкам зразумелы. Аднак насільныя метады вырашэння аграрна-сялянскага пытання для іх не былі характэрны. І гэтым яны перш за ўсё адрозніваліся ад агульнарасійскіх партый такой жа палітычнай арыентацыі.

Побач з агульнарасійскімі, у Беларусі ў гэты час дзейнічаў і шэраг іншых нацыянальных партый. З іх найбольш актыўнымі і ўплывовымі былі яўрэйскія партыі. Гэта перш за ўсё таму, што яўрэі, як адзначаў Аркадзь Смоліч, з'яўляліся “найлепей арганізаваным грамадскім элементам у Беларусі” [9, с. 144]. А ў гарадах і мястэчках яны ўвогуле складалі большасць насельніцтва, што таксама спрыяла іх большай арганізаванасці.

Адна з такіх партый – Бунд вяла актыўную работу ў яўрэйскім рабочым асяродку ў Беларусі. У нацыянальным пытанні партыя выстаўляла патрабаванне аб культурна-нацыянальнай аўтаноміі для яўрэйскага насельніцтва, незалежна ад месца жыхарства [7, с. 92–93]. Гэта было важна для яўрэяў, але яно мала дастасоўвалася да фарміравання беларускага нацыянальнага адзінства.

У шэрагу гарадоў Беларусі дзейнічалі арганізацыі Яўрэйскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі “Паалей цыён”. У нацыянальным пытанні партыя арыентавалася на патрабаванні тэрытарыяльнай аўтаноміі на дэмакратычных асновах для яўрэйскага народа ў Палесціне. Як і іншыя партыі сацыялістычнай арыентацыі, “Паалей цыён” ставіла за мэту перабудову грамадства на сацыялістычных асновах шляхам класавай барацьбы яўрэйскага пралетарыяту ў шэрагах інтэрнацыянальнай сацыял-дэмакратыі [6, с. 80]. Ва ўмовах, калі пад уздзееннем рэвалюцыйных падзей у Расіі нацыянальна-вызваленчыя рухі значна актывізаваліся, “Паалей цыён” выявіла да іх сваю прыхільнасць. У прыватнасці, яе прадстаўнікі ўваходзілі ва ўрад Цэнтральнай Рады і Украінскай дырэкторыі, а ў Беларусі ў ліпені 1917 г. былі ў ліку арганізатараў Беларускай Рады [6, с. 82].

Такім чынам, хаця яўрэі і з'яўляліся найлепей арганізаваным элементам у сацыяльнай структуры Беларусі гэтых гадоў, іх нацыянальныя інтарэсы выходзілі за рамкі беларускай дзяржаўнасці і беларускай нацыянальнай ідэі. Увогуле ж дзейнасць палітычных партый у Беларусі ў яе лёсавызначальны перыяд гісторыі, які быў звязаны з вызваленнем краіны ад самадзяржаўнай улады, сведчыць аб тым, што іх уплыў на фарміраванне палітычнай свядомасці працоўных мас насіў абмежаваны характар. Таму кожныя выступленні народных мас па большасці сваёй асуджаліся на волю стыхіі.

Гэта бачна і па выступленнях рабочых і сялян у Беларусі як напярэдадні,

так і пад час рэвалюцыі. Савецкім гісторыкам не ўдалося гэта схаваць, нягледзячы на тое, што вёўся старанны адбор дакументаў пры складанні зборнікаў, якія б сведчылі аб адваротным. Прыкладам з'яўляецца 4-х томнае выданне “Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі”, трэці том якога ахоплівае 1900–1917 гг. [10]. У гэтым томе маюцца даныя і аб рабочым, і сялянскім руху ў Беларусі ў 1916 г., гэта значыць – напярэдадні Лютаўскай рэвалюцыі. Формай выступленняў рабочых былі забастоўкі. Змешчаны дакументы аб забастоўцы рабочых шчаціннай фабрыкі Собалева ў Віцебску, рабочых суконнай фабрыкі Корфа ў маёнтку Якаўлевічы, рабочых шавецкіх механічных майстэрняў у Віцебску, рабочых на будаўніцтве чыгункі Орша–Варажба, на льнопрадзільнай фабрыцы “Дзвіна” і інш. Усяго ў кнізе маюцца звесткі аб 10 з лішкам забастовак, якія адбыліся на працягу 1916 г. Адзіным патрабаваннем рабочых, якія баставалі, было павышэнне заробтнай платы. Пры гэтым ніякіх палітычных патрабаванняў з боку рабочых не было. Не было бясчынстваў і хваляванняў, усё ўладкоўвалася ў рамках перагавораў [10, с. 856–864].

Не мелі палітычнага характару і сялянскія выступленні ў гэты час. У зборніку змешчаны некалькі дакументаў пра сялянскія выступленні ў 1916–1917 гг. Звязаны яны былі з самавольнымі парубкамі лесу, заворваннем памешчыцкай зямлі і захопам лугавых угоддзяў, а таксама нежаданнем плаціць падаткі казне. Напрыклад, у 1916 г. пры спагнанні грашовых збораў у трох вёсках Ваўкавыскага павета адбылася сутычка сялян з атрадам стражнікаў. У выніку некалькі стражнікаў атрымалі ўдары камянямі [10, с. 874].

Меў месца захоп сялянамі ў маёнтку Мохарты Слуцкага павета сена, аўса і жыта [10, с. 874]. А селянін вёскі Кармы Мозырскага павета Мацвей Турчын быў асуджаны за распаўсюджанне ілжыва хвалюючых чутак і падбухторванне сялян да непадпарадкавання ўладам, што пагражала грамадскаму парадку і спакою [10, с. 871].

Такім чынам, напярэдадні Лютаўскай рэвалюцыі сялянскія выступленні ніякай палітычнай нагрузкі не неслі. Гэта былі звычайныя разрозненныя і нешматлікія сялянскія выступленні бытавога характару, а таму і малацікавыя для палітычных партый.

Перамога Лютаўскай рэвалюцыі і звяржэнне самадзяржаўя, устанаўленне дэмакратычных свабод у краіне спрыялі росту палітычнай свядомасці шырокіх мас працоўных. Але адбывалася гэта даволі павольна, і таму на працягу ўсяго 1917 г. рухаючым пачаткам выступленняў рабочых і сялян заставаліся цяжкасці матэрыяльна-бытавых умоў жыцця, а не пачуцце адказнасці за лёс краіны і грамадзянскі абавязак. А таму захоўвалася і схільнасць у народа да масавага насілля, што натхняла бальшавікоў на барацьбу супраць Часовага ўрада.

Па ўспамінах А.Ф. Мяснікова, “у першыя дні Лютаўскай рэвалюцыі ў Мінску, як і грамаднай большасці іншых гарадоў, асобнай арганізацыі бальшавікоў не існавала. Ім прыходзілася “харчавацца” аб’яднанай мешанінай бальшавікоў, меншавікоў, польскіх сацыялістаў,

інтэрнацыяналістаў і інш.” [10, с. 890–891]. Упершыню мінскія бальшавікі фактычна аб’ядналіся ў маі 1917 г. З гэтага вынікае, што да перамогі Лютаўскай рэвалюцыі ў Беларусі, як і наогул у Расіі, бальшавікі не мелі прамога дачынення. І толькі карыстаючыся дэмакратычнымі свабодамі, якія ўсталяваліся ў выніку перамогі рэвалюцыі, яны хутка самаарганізаваліся і перайшлі да распальвання класавай варожасці сярод працоўных і ўкаранення смутку ў іх свядомасці.

Аб тым, што бальшавікі не мелі дачынення да ажыццяўлення Лютаўскай рэвалюцыі ў Мінску, сведчаць падзеі, звязаныя са стварэннем Мінскага Савета рабочых дэпутатаў. Ён узнік 4 сакавіка 1917 г. на сходзе дэлегатаў ад 23 буйных прадпрыемстваў горада. Арганізатарам сходу быў Выканаўчы камітэт, створаны напярэдадні для гэтай мэты. Бальшавікоў у яго складзе не было. І толькі на сходзе было прынята рашэнне захаваць Выканаўчы камітэт у ранейшым складзе, уключыўшы ў яго прадстаўнікоў РСДРП і Бунда. Гэта азначае, што ніякай кіруючай ролі ў Лютаўскай рэвалюцыі бальшавікі не выконвалі і прамых адносін да яе арганізацыі не мелі [10, с. 885–886].

Менавіта дзякуючы гэтаму, падбухторваць працоўных Мінска на непадпарадкаванне ўладам і масавыя выступленні супраць “класавых ворагаў” у першыя дні пасля рэвалюцыі практычна не было каму. Таму і стварэнне новых органаў улады ў горадзе адбывалася цывілізаваным шляхам. Па рашэнні Часовага ўрада ў Петраградзе губернатар і віцэ-губернатар Мінскай губерні былі адхілены ад выканання абавязкаў. Кіраўніцтва губерняй у якасці губернскага камісара ўскладалася на старшыню Мінскай губернскай земскай управы. Разам з губернатарам спынілі сваю дзейнасць такія ўстановы, як паліцэйскія і жандармскія ўпраўленні, ахоўныя аддзяленні. Былі прагнаны са сваіх месцаў граданачальнікі, паліцмаістры, спраўнікі, станавыя прыставы, ураднікі, земскія начальнікі [11, с. 328].

Забеспячэнне парадку і жыццядзейнасці горада Мінска і часткова губерні ўзялі на сябе мясцовыя земскія і гарадскія органы самакіравання, галоўнаўпаўнаважаныя Усерасійскага земскага і гарадскога саюзаў. Па іх ініцыятыве ўжо 3 сакавіка ў Мінску быў скліканы экстранны сход з удзелам прадстаўнікоў усіх грамадскіх арганізацый, нацыянальных груп насельніцтва і рабочых. Сход абраў грамадзянскім камендантам горада В. Самойленку, прыняў зварот да грамадзян горада, вызначыў схему утварэння Часовага грамадскага камітэта парадку. Ужо 4 сакавіка гэты камітэт пачаў дзейнічаць пры гарадскім каменданце. А 4-га і 5-га сакавіка на вуліцах паявіліся шматлікія групы народа і салдат. 6-га – ў адпаведнасці з пастановай Часовага камітэта адбылося ўрачыстае святкаванне абнаўлення Расіі. На працягу ўсіх гэтых дзён парадак у горадзе не парушаўся, не было ніякіх выступленняў і забастовак рабочых.

Гэта былі сапраўды вялікія гістарычныя падзеі. Пазбаўленыя экстрэмізму і насілля, яны адкрывалі шлях да мірнай перабудовы грамадства на дэмакратычных пачатках у інтарэсах усіх слаёў насельніцтва. Крыху пазней бальшавікі пачнуць рабіць усё, каб раскалоць грамадства, пасеяць у яго свядомасці смуту і ўцягнуць людзей на шлях усеагульнага насілля, якое

перарасло ў грамадзянскую вайну. І ўсё толькі дзеля таго, каб захапіць і ўтрымаць уладу насуперак волі большасці народа і прагрэсіўнага грамадства.

Што тычыцца Саветаў рабочых дэпутатаў як сімвала ўстанаўлення двоеўладдзя ў краіне пасля звяржэння царызму, то і яны сапраўднымі выхавацелямі палітычнай свядомасці ў працоўных мас і арганізатарамі грамадзянскай супольнасці не сталі. Аб гэтым сведчаць рашэнні, якія прымаліся пры стварэнні і ў працэсе дзейнасці саветаў на тэрыторыі Беларусі.

Так, Віцебскі Савет рабочых дэпутатаў ужо на першым сваім пасяджэнні 8 сакавіка 1917 г. найбліжэйшай задачай вызначыў арганізацыю класавай барацьбы рабочых на глебе паўсядзённай эканамічнай патрэбы: увядзенне 8-гадзіннага рабочага дня, рэгуляванне ўзнікаючых эканамічных канфліктаў, арганізацыя рабочых ў прафсаюзы, барацьба з беспрацоўем. Адзіным пунктам рашэння ў падтрымку рэвалюцыі з'явілася прызнанне неабходнасці ўдзелу рабочых ў дзейнасці рабочай міліцыі [10, с. 889].

На працягу лютага–сакавіка 1917 г. на прадпрыемствах ствараліся прафсаюзныя камітэты, у шэрагу выпадкаў – і саветы рабочых. Але назваць гэта сапраўднай самадзейнасцю працоўных цяжка. У тым жа Мінску спачатку была створана камісія па арганізацыі прафсаюзаў у горадзе, якая накіроўвала і падштурхоўла працэс па іх арганізацыі на кожным прадпрыемстве. У выніку на працягу 10-ці дзён тут былі арганізаваны прафсаюзы амаль ва ўсіх галінах вытворчасці [10, с. 890]. Толькі за ўсім гэтым стаяла не столькі праяўленне творчай актыўнасці працоўных, колькі дзейнасць партыйных актывістаў розных партый і груп сацыялістычнага кірунку. Праз прафсаюзы яны імкнуліся ўцягнуць працоўных у супрацьстаянне новай уладзе на падставе пашырэння усеагульнай смуты. У інтарэсах жа народных мас на гэты час найважнейшай задачай з'яўлялася арганізацыя грамадзянскай супольнасці з мэтай недапушчэння звароту старой улады, альбо захопу яе рэвалюцыянерамі–экстрэмістамі. Аднак у такім накірунку больш спрабавалі дзейнічаць органы ўлады, чым сацыялістычныя партыі.

Яшчэ на больш нізкім узроўні знаходзілася палітычная і грамадская самасвядомасць сялянскіх мас. Дзейнічаўшыя ў Беларусі арганізацыі Усерасійскага сялянскага саюза перамогу Лютаўскай рэвалюцыі выкарысталі перш за ўсё для ўкаранення ў сялянскае асяроддзе класавай ідэалогіі. Мінскі сялянскі камітэт Усерасійскага сялянскага саюза на сваім пасяджэнні ў сакавіку 1917 г. у якасці галоўнай задачы прызнаў арганізацыю сялянскіх мас губерні ў Сялянскі саюз з мэтай замацавання асноў новага ладу і абароны класавых інтарэсаў сялянства.

Саюз выказаўся за ўстанаўленне поўнага народаўладдзя, дэмакратычную рэспубліку з прызнаннем за кожнай народнасцю Расіі права на свабоднае самавызначэнне. І на гэтым жа пасяджэнні, насуперак абвешчанаму курсу, Мінскі камітэт Усерасійскага сялянскага саюза, “абмеркаваўшы пытанне аб дзейнасці так званага Беларускага нацыянальнага з'езда і выбранага на ім Беларускага нацыянальнага камітэта, паставіў: 1. Беларускі нацыянальны

камітэт ... не можа быць прызнаны выразніком думак усяго беларускага народа... 2. Беларускі нацыянальны камітэт ... пагражае інтарэсам сялян і рабочых імкненнем адарваць іх ... ад працоўных мас Расіі і падпарадкаваць ідэйнаму кіраўніцтву памешчыкаў. 3. Мінскі камітэт Усерасійскага сялянскага саюза будзе весці з гэтымі спробамі бязлітасную барацьбу” [10, с. 915].

І вось, як бачым, дэмакратычныя свабоды, якія прынесла перамога Лютаўскай рэвалюцыі, пэўнымі палітычнымі коламі тут жа былі выкарыстаны для распальвання класавай варожасці, замест садзейнічання стварэнню грамадзянскай супольнасці. Гэта пры тым, што сяляне і без таго былі варожа настроены супраць памешчыкаў. А ўсё гэта разам узятае не спрыяла фарміраванню нацыянальнага адзінства беларускага народа.

Такім чынам, падзеі Лютаўскай рэвалюцыі сведчаць аб шмат якіх асаблівасцях расійскага грамадска-палітычнага жыцця пачатку ХХ ст. Нізкая палітычная культура насельніцтва, якая з’явілася вынікам шматвякавога панавання ў краіне самадзяржаўнай улады, абумоўлівала непазбежную стыхійнасць сацыяльнага пратэсту шырокіх працоўных мас. А адсутнасць у іх свядомасці свяшчэннага права на прыватную ўласнасць як аснову стабільнасці грамадства, гонару і годнасці асобы непазбежна спараджала насілле ў якасці галоўнага шляху да ўсталявання сацыяльнай справядлівасці.

У выніку самі ўмовы расійскай рэчаіснасці пачатку ХХ ст. вымушалі палітычныя партыі клапаціцца не столькі аб палітычным выхаванні народных мас, колькі аб захаванні ў іх свядомасці бунтарскіх памкненняў на глебе класавай варожасці. На той час толькі гэта абяцала ім магчымы прыход да ўлады ў абход дэмакратычных шляхоў, якія не знаходзілі паразумення ў народных мас. Гэта і было тое галоўнае, што дазволіла бальшавікам з незвычайнай лёгкасцю адняць уладу ў Часовага ўрада, устанавіўшы ў краіне неабмежаваную дыктатуру.

Беларускі рэгіён у складзе Расійскай імперыі пад час Лютаўскай рэвалюцыі меў пэўныя адметнасці. Яны абумоўліваліся тым, што за шматвякавы перыяд асобнага ад Расіі гістарычнага развіцця ў насельніцтва Беларусі склаўся свой адметны менталітэт. Яго характэрнымі рысамі з’яўлялася незласлівасць (лагоднасць), павага да чалавека як Боскага тварэння, клапатлівыя адносіны да сваёй гаспадаркі і павага да чужой уласнасці, адсутнасць схільнасці да пагромных дзеянняў з мэтай абагачэння, схільнасць да падтрымання сацыяльнай гармоніі ў грамадстве. Аднак беларускі народ за сваю шматвякавую гісторыю не набыў разам з іншымі еўрапейскімі народамі пачуццяў нацыянальнага адзінства і неабходнасці набыцця ўласнай дзяржаўнасці. Таму палітычная барацьба за ўладу мала цікавіла шырокія колы насельніцтва Беларусі. І толькі пасля перамогі Лютаўскай рэвалюцыі працэс нацыянальна-дзяржаўнай самаідэнтыфікацыі ў беларусаў значна паскорыўся. Але яго натуральнае развіццё было пераведзена бальшавікамі пасля прыходу да ўлады ў рэчышча інтэрнацыяналізму.

Адсутнасць беларускай нацыянальна-дзяржаўнай самасвядомасці, з

аднаго боку, не спрыяла згуртаванасці народных выступленняў у ходзе рэвалюцыі ў маштабе ўсяго краю. З другога, патрабаванні выступаючых, як правіла, абмяжоўваліся паляпшэннем умоў жыцця і працы ў межах асобных прадпрыемстваў. З трэцяга, выступленні працоўных абмежоўваліся пераважна эканамічнымі стачкамі, якія выключалі насільныя дзеянні. Усё гэта сведчыць аб тым, што ўмовы для масавых стихійных хваляванняў працоўных у краі практычна адсутнічалі. Таму амаль усе палітычныя партыі сацыялістычнага кірунку ў краі першапачаткова павінны былі канцэнтраватца на выкарыстанні ў сваіх інтарэсах народнай стыхіі, якая час ад часу скаланала імперыю. Адным з такіх часоў і была Лютаўская рэвалюцыя. А паколькі праблема ўлады пад час гэтай рэвалюцыі вырашылася скарацечна, дык для беларускага народа заставалася толькі выкарыстаць яе ў сваіх інтарэсах. І толькі адсутнасць адзінства ў разуменні сваіх нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў не дазволіла зрабіць так, як таго патрабаваў час і палітычныя абставіны ў поўным маштабе. Таму ёсць усе падставы лічыць, што палітычная культура і палітычная самасвядомасць народа Беларусі напярэдадні і пад час Лютаўскай рэвалюцыі заставаліся недастаткова акрэсленымі, а палітычныя партыі, якія выступалі ад імя працоўных, іх палітычным выхаваннем займаліся ў асноўным толькі ў духу класавай варожасці.

Літаратура

1. Минц, И.И. История Великого Октября. Свержение самодержавия. / И.И. Минск. – Минск: «Наука», 1977. – 784 с.
2. Черменский, Е.Д. Вторая российская революция, февр. 1917: Книга для учителя / Е.Д. Черменский. – Москва: Просвещение, 1986. – 175 с.
3. Старцев, В.И. 27 февраля 1917 / В.И. Старцев. – Москва: Мол. Гвардия, 1984. – 255 с.
4. Булдаков, В.П. Красная смута. Природа и последствия революционного насилия / В.П. Булдаков. – Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1997. – 376 с.
5. Пайпс Ричард. Русская революция: в 2-х ч. / Р. Пайпс. – Москва: РОССПЭН, 1994. – Ч.1. – 398 с.
6. Программы политических партий России. Конец XIX – начало XX вв. – Москва: РОССПЭН, 1995. – 464 с.
7. Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века. Энциклопедия. – Москва: РОССПЭН, 1996. – 872 с.
8. Россия. 1913 год. Статистико-документальный справочник / Институт Российской истории, РАН; сост. А.М. Анфимов, А.П. Корелин. – Санкт-Петербург: Русско-Балтийский информационный центр «БЛИЦ», 1995. – 416 с.
9. Смоліч, А. Геаграфія Беларусі / Паслясл. А. Ліса / А. Смоліч. – Мінск: Беларусь, 1993. – 382 с.
10. Документы и материалы по истории Белоруссии / Под ред. акад. АНБССР В.Н. Перцева [и др.]. – Минск: Изд – во АН БССР, 1953. – Т. 3.

– 1019 с.

11. Ершкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России: Учебник для студентов высших учебных заведений по специальности “Историко-архивоведение”. – Москва: Высш. шк. 1983. – 352 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ